

KERKELUK LEVEN

(Verbetering: In het artikel „Waar blijven de gebeden?“ van verleden week stond enkele malen 2 Cor. 5, waar bedoeld was 1 Cor. 5).

KUYPER EN SCHILDER.

Onder den titel: „Tweeërlei Maat“ schrijft de Kb. van de werkelijk Gereform. Kerk van Goes:

Was in September 1940. De D.S.B.-ers hadden ons volk onder den voet geloopen. De N.S.B.-ers meenden, dat zij de lakens konden gaan uitdelen. Ook in de Geref. Kerk van Goes was een zeer bekende familie lid van de N.S.B. geworden, en de kerkeraad stond voor de vraag: Wat moeten wij daarmee aanvangen?

Men besloot het advies in te roepen van den kerkelijken Hoogleraar Prof. Dr. H. H. Kuiper. Natuurlijk werd dit niet gedaan omdat de zaak zoo ingewikkeld was. Zij was eenvoudig genoeg. Immers men had de besluiten van de Generale Synode van 1936, die duidelijk genoeg had uitgesproken, dat „er naar het oordeel der Synode geen plaats is voor de leden onzer Kerken in organisaties, die het „leidersbeginsel“, den nat. totalitair machtsstaat enz. huldigen“, terwijl leden der kerk, die zich hierbij aansluiten ernstig dienen vermaand te worden en „indien zij aan de vermaning zich niet storen, de afhouding van het Hellig Avondmaal te doen geschieden...“. Deze taal is eenvoudig en duidelijk genoeg. De Generale Synodes hebben later wel eens minder duidelijke taal laten hooren!

Dat besluit nochtans advies te vragen was dan ook natuurlijk alleen maar, omdat er Mei 1940 iets veranderd was en er gevaren dreigden. Het zal ook hier geweest zijn, zooals eens een filosoof opmerkte: Men vraagt vaak raad omdat men een verantwoordelijk persoon zoekt voor een reeds genomen besluit. Gelukkig voor den kerkeraad van Goes, ontrook zich bedoelde N.S.B.-er spoedig aan de kerk en loste dus zelf het probleem op. Intusschen het advies van Prof. H. H. Kuiper kwam. Het was gedateerd 23 Oct. 1940 en we nemen er de volgende passages uit over:

„Zooals Uw raad wel bekend zal zijn, zijn de besluiten der Synode te Amsterdam inzake N.S.B. en de C.D.U. niet met eenparige stemmen genomen en hebben de praesidierende hoogleraren der Vrije Universiteit na de stemming een protest ingediend, niet omdat zij de beginselen van de N.S.B. en C.D.U. goedkeurden, want het tegendeel was het geval, maar omdat zij bezwaar hadden tegen kerkelijke censuur wegens politieke gevoelens...“

Verder: „... Hoezeer ik steeds, zooals Uwen raad bekend zal zijn, voor het gezag der Synoden ben opgekomen, tegenover het Independentisme, toch kunnen de besluiten eener Synode van dien aard zijn, dat de kerkeraaden hetzij omdat zij daartegen conscientiebezwaren hebben, hetzij omdat zulke besluiten ernstige gevaren voor de gemeente metbrengen, deze niet uitvoeren kunnen. Onfeilbaar gezag hebben onze synoden niet en blinde gehoorzaamheid kan van de kerken niet geëischt. Zooals op de synode van Sneek van meer dan één zijde werd meegedeeld en ook mij wel bekend was, hebben tal van kerken de besluiten van Amsterdam niet kunnen of willen uitvoeren, en heeft ook een vernieuwde verklaring der Synode daarin geen verandering gebracht. De uitoefening der censuur is niet een kerkelijke maatregel, maar een uitoefening van de sleutelmacht door Christus aan de ambtsdragers toegekend om die op Zijn gezag en in Zijn naam te oefenen. Een kerkeraad kan daarom nooit de verantwoordelijkheid van de door hem uitgeoefende censuur op de synode afwentelen, wanneer naar zijn overtuiging die censuur niet in overeenstemming zou zijn met wat Gods Woord ons voorschrijft. Binden mag de kerkeraad alleen, wanneer hij overtuigd is, dat wat hij op aarde bindt, ook in den hemel door Christus zal gebonden zijn...“

Verder: „... In steeds breeder kring wordt thans ingezien, nu zeer ernstige gevaren onze kerken dreigen, dat deze besluiten der Synode van Amsterdam en Sneek te ver zijn gegaan en onze kerken in de grootste moeilijkheden zullen brengen, nu we onder een bewind staan, dat Nationaal-Socialistisch is en zeker niet zal dulden, dat leden onzer kerken, die Nat. Soc. zijn, daarom onder censuur worden gesteld... En, ik deel U dit in vertrouwen mede, vanwege de Justitie ben ik tot tweemaal toe gewaarschuwd, dat censuur op leden onzer kerk, omdat zij N.S.B.-er zijn, de grootste rampen voor onze kerken (gevolge zullen hebben). Ik kan daarom, ook afgezien van mijn persoonlijke bezwaren tegen zulk een tuchttoefening, aan Uw Kerkeraad geen ander advies geven, dan thans zulk een censuur niet toe te passen...“

Verder: „... Al laat ik Uw Kerkeraad geheel vrij in zijn oordeel over de besluiten van Amsterdam en Sneek, toch veroorloof ik mij U op te merken, dat Uw bezwaar, dat men door deze besluiten niet uit te voeren, feitelijk zich aan het kerkverband onttrekken zou, niet juist is. Die besluiten zijn genomen onder een geheel andere politieke constellatie. Destijds dreigden daaruit geen gevaren voor onze kerken. Thans, nu we onder een bewind staan, dat het Nat. Soc. als grondbeginsel van den Staat beschouwt, is de feitelijke toestand geheel anders geworden...“

Aldus het advies van dezen Hoogleraar, die wegens zijn „politiek“ gedrag van de Synode „posthume eerherstel“ ontving.

Er was tijdens de bezettingsperiode een andere kerkelijke Hoogleraar, die ook bezwaren had tegen zekere Synodebesluiten. Hij verzette zich om des gewetens wille tegen de hiërarchische binding eener Gen. Synode; die de z.g. leer der veronderstelde wedergeboorte en wat erger is, de leer, dat de doop aanwezige inwendige genade bij het kleine kind bezegelt, dwingend wilde opleggen. Hij volgde den kerkelijken weg en diende zijn bezwaren in bij zijn kerkeraad te Kampen en wees naar den inhoud van art. 31 der kerkenorde. Deswege kwam de Gen. Synode met spoed bijeen, schorste hem en zette hem daarna af en als predikant en als hoogleraar, onder verwijzing naar de artt. in de kerkenorde, waar sprake is van de vreeselijkste zonden die men bedrijven kan. En deze man was trouw gebleven aan de

besluiten van de Synode van 1936, óók toen de grootste gevaren dreigden. En de man, die nu posthume eerherstel kreeg, beriep zich, bij de procedure van dezen getrouwen hoogleraar, op het bindend gezag der Gen. Synode, die als opperkerkeraad fungeert en kan doen wat des kerkeraads is. Wij geven geen commentaar. De feiten spreken duidelijk en droevig genoeg. Men leze nog maar eens het advies dat deze man gaf aan den kerkeraad van Goes. Hij wakte dezen raad op tot ongehoorzaamheid omdat er gevaar dreigde en klijft „eerherstel“, de ander wakte zijn Kerkeraad op de zondige binding niet te aanvaarden omdat hij ze in strijd achtte met de Heilige Schrift en de Belijdenis. En wordt als een geschandvleete van zijn ambten beroofd. Tweeërlei maat, ze is den Heere een gruwel!

Waarom wij thans op deze droeve zaak wijzen? Omdat men snel vergeet. Volgens sommigen heeft de Generale Synode (revisie Synode genaamd) van Utrecht, nu alles gedaan wat er gedaan kon worden om aan de bezwaren te gemoet te komen.

Maar afgezien van het feit, dat men niets heeft laten vallen van wat in de Synodes van '42-'44 voor vast en bondig werd vastgesteld betreffende de dogmatische kwesties, gaat men ook blindelings voorbij, wat o.i. even erg is, aan het geknoei met de kerkelijke tucht.

Men heeft op grove wijze gemeten met twee maten en er is geen belijdenis van schuld. Integendeel men heeft uitgesproken dat ook wat de schorsingen betreft deze in het licht van Gods heiligheid bestaan kunnen.

Dat is het verschrikkelijke van de revisie-synode.

Er is verharding, geen bekeering. Wij hebben de woorden en daden van twee Professoren hierboven bedoeld maar naast elkaar te zetten om te zien, waar trouw aan Gods Verbond en waar Verbondsverzakking te vinden is.

De tweede werd met eere gekroond, de eerste uitgebannen door een vergadering die zich Generale Synode noemen durfde.

Daarover moet Gods toorn gaan. Zijn toorn in geestelijke verlaten, zooals onze vaders dat genoemd hebben.

Tot zoover het blad. Wij wisten, dat Dr. H. H. Kuiper de kerken opwekte, de besluiten van 1936 NIET UIT TE VOEREN. Wij wisten ook, dat dit TER SYNODE OFFICIEEL BEKEND WAS. Eveneens, dat er met hem niets gebeurde. Wij weten nu één van de vele bewijzen over te leggen. Wij weten ook, dat dezelfde man toen Dr. Berkouwer hem netjes kwam feliciteren met het synodale moderamen vanwege zijn jaardag of zoo, den heeren officieel verteld heeft, dat het ter (uitwerpende) synode heel goed ging. Maar Schilder had niet eens opgewekt om de besluiten niet uit te voeren (zie brief aan Kampen en de brochures). Wij weten, dat de synodocraten smalen over een Schilder-kerk. Wij weten, dat dit een camouflage is van ons rechtsappél, en van het bestaan van hun Ridderbos- en Kuiper-kerk.

K. S.

IS ER GEEN REDEN? (I.)

Naar wat ik tot dusver las in de pers van die kerken die vertegenwoordigd waren ter revisie-synode van '46, begrijpt men in die kringen niets van de bittere teleurstelling en van de diepe verontwaardiging die in de kringen der vrijgemaakten gewekt zijn door de handelingen van voornoemde appel-synode.

Ik wil in ieder geval een poging doen om de stemming binnen onze kerken duidelijk te maken.

Daar is allereerst het besluit inzake de samenspreking.

De synode sprak uit, dat ze diep onder den indruk was van den nood en bovenal van de zonde der kerkelijke verdeeldheid. Daarom besloot ze, gedachtig aan het gebod van onzen Heere Jezus Christus, over de eenheid der kerk, de kerkeraaden te wijzen op hun roeping om alles te doen ter heeling van een plaatselijk geslagen breuk, en zelf deputaten te benoemen o.a. voor het leggen van contact met de kerken, onderhoudende art. 31 K. O.

Afgedacht nu van verschillende in dit blad reeds genoemde bezwaren, dit besluit stelt diep teleur omdat het slechts woorden zijn. Wat hier staat, klinkt prachtig: bovenal van de zonde; gedachtig aan het gebod van Christus; roeping om alles te doen tot herstel.

Dat deze besluiten in eerster instantie verband houden met de breuk die de laatste jaren is ontstaan, is duidelijk.

De synode ziet in dat alles dus zonde, en ze spreekt van Christus' gebod, om deze concrete breuk te heelen.

We mogen aannemen, dat de synode wist wat ze zei. Niet elke gedeeldheid is zonde; het is niet roeping om elke breuk te heelen. Wat God heeft samengevoegd, mag geen mensch scheiden. Doch als God het is, die scheiding bracht, dan mag geen mensch, ook geen synode trachten te vereenigen.

Hoe is nu de situatie? Daar kwamen in '42 bindende leeruitspraken: de gravamina daartegen werden afgewezen; om des gewetens wille hebben velen toen de binding geweigerd; en deze werden allen als schuurmakers uitgeworpen. Zoo is de jongste breuk ontstaan.

Wat kon de synode nu doen?

Slechts twee dingen; ze kon zeggen, evenals de vorige synode: deze menschen kunnen in de kerk niet geduld worden, om hun leer en om hun kerkrecht. GOD verbiedt deszulk langer in de kerk te hebben.

Indien de synode op dat standpunt staat, moet ze zeggen: deze breuk is van onzen kant geen zonde; wij kunnen met deze menschen geen gemeenschap zoeken; we mogen het niet, want God verbiedt ons dat. Het eenige wat we kunnen doen is dat we hen blijven roepen tot bekeering.

Zoo sprak evenwel de synode niet. Ze zei: het gebod van Christus dwingt ons, gemeenschap te zoeken; hier is een roeping; want deze concrete breuk is zonde.

Doch indien dat zin heeft, indien die woorden de zware betekenis hebben die kerkelijke woorden nu eenmaal moeten hebben, dan betekent dat: deze breuk is zonde; d.w.z. deze uitwerpingen hadden niet mogen geschieden; vanwege de weigering der binding had de vorige synode en de haar volgende kerken niet mogen uitwerpen. Doch in dat geval was er voor de synode maar één ding te doen: te veroordeelen de dogmatische en kerkrechtelijke beslissingen harer voorgangers, omdat deze de verdeeldheid (die immers naar haar woorden „zonde“ was en in strijd met het „gebod van Christus“), brachten.

Doch deze synode, die de concrete breuk als zonde zegt te veroordeelen en daarin haar voorgangers afwijst, HANDHAFT even later alle besluiten der voorgangers.

Eén van tweeën: de besluiten der vorige synodes, die de verdeeldheid brachten, zijn zonde; dan moest deze synode onverwijld alle leeruitspraken en tuchtmaatregelen intrekken.

Of ze zijn geen zonde; maar dan moet deze synode niet van zondige verdeeldheid in dit concrete geval spreken.

Doch wat heeft ze gedaan? Ze sprak van zondige verdeeldheid, van roeping, van het gebod der eenheid, doch ze handelde niet dienovereenkomstig. En dat is haar oordeel. Niet ieder, die zegt: Heere Heere, hoe lief heb ik Uw wet van Joh. 17, doch die daar doet den wil des Vaders...

In de tweede plaats wil ik een enkele opmerking maken bij het rapport der dogmatische commissie. (N.B.: ik ken dit rapport slechts uit wat daarvan in het Kerknieuws van dhr. Scheps, d.d. 2 Maart is overgenomen; ik kan niet beoordeelen, of daarin fouten zijn ingeslopen; het maakt den indruk alsof dhr. S. den letterlijken tekst van het rapport-de Graaf heeft overgenomen). Daaruit citeer ik dan het volgende:

„Het was Uw commissie niet moeilijk te beslissen, welke gedachte het eerst voor behandeling in aanmerking kwam. Bij de besprekingen bleek spoedig, dat het voorstel, tot een nieuwe formulering van de in 1905 beleden waarheden over te gaan, van de verste strekking en het meest ingrijpend is.“

Een behandeling van dit punt zou de behandeling van de meeste andere onderwerpen beheerschen. Stel toch, dat Uw vergadering tot het opstellen van een nieuwe formulering, welke in de plaats van de vroegere uitspraken gesteld werd, zou besluiten, dan zou daarmee de noodzaak om in te gaan op verschillende bezwaren tegen de formulering van 1905 vervallen zijn.“

Twee dingen trekken hier de aandacht. In de eerste plaats doet men hier alsof de bezwaren slechts betrekking hebben op de formulering der waarheid, en niet op den inhoud van 1905.

Maar ik geloof niet, dat de zaak zoo simpel staat. Gingen de bezwaren slechts tegen de formulering of tegen den inhoud van 1905 zooals die in deze formulering aan de kerken werd gepresenteerd? Ik geloof het laatste. In het algemeen moet men al voorzichtig zijn met scheiding van inhoud en formulering, zeker bij een belijdenisschrift of iets wat daarmee pretendeert gelijk te staan. Hoe kan ik den inhoud kennen, anders dan uit de formulering?

Doch om me nu maar concreet tot 1905 te bepalen: in geding was de zinsnade „te houden voor wedergeboren!“. „Te houden voor“ betekende bijkens Praeadvies en dgl. stukken zoolets als „veronderstellen“; de kerk bedoelde in „te houden voor“ het moment van onzekerheid uit te drukken. Zoo werd het namens de synode aan ons allemaal gezegd. En wedergeboren ontving het volle accent.

En Da de Graaf, als ontwerper der Amsterdamsche formule van zomer 1944, weet evengoed als ik die in Febr. van dat jaar de Amersfoortsche formule concipieerde, dat de synode hardnekkig vasthield zoowel aan het moment van „onzekerheid“, als aan het perfectum wedergeboren. Ons beider poging om door een andere formulering in dat stadium (aan den vooravond van de schorsing resp. de afzetting van Prof. Schilder) nog een oplossing te vinden, strandde op de synode, die vastheid aan den zakelijken inhoud der oude formule, al wilde ze toen reeds eenigermate soepel zijn t.a.v. de formulering. De Amersfoortsche formule werd voor een deel toelaatbaar geacht; maar ze werd gewijzigd juist op die twee punten, waar ze den zakelijken inhoud der oude formule, à la Praeadvies, aantastte.

K. S.

Sinds de historie met de Amersfoortsche en Amsterdamsche formule weet de Graaf net zoo goed als ik, (en iedereen die de stukken heeft bestudeerd, kan dat weten), dat de moeilijkheden niet meer vastzitten op de formulering, maar op den inhoud van 1905, zooals dat na 1942 volgens de synode gelezen moest worden.

Bovendien, toen Prof. Schilder zei: 1905 is tegenstrijdig, — was dat toen slechts een bezwaar tegen de formulering of tegen den inhoud?

In ieder geval: De Graaf wist, dat de moeilijkheden vastzaten op den inhoud van 1905, wanneer men het las zooals het Praeadvies, daarin vertolkend de bedoeling der synode, het deed.

Als zoodanig zou dit nog niet ernstig behoeven te zijn. Maar in dit verband is het m.i. heel ernstig. Dat hangt samen met wat ik nu verder noemen wil. De comm.-de Graaf redeneerde: komt de synode tot een nieuwe formulering, dan is de noodzaak vervallen om in te gaan op verschillende bezwaren tegen de formulering van 1905.

De Graaf heeft zelf vergeten, en ook de gansche synode helpen vergeten, dat ze lid waren van een revisie-synode, waarin een appèl-zaak in behandeling kwam. De Graaf zat evenals al zijn medeleden op den rechterstoel. En toen hij dit rapport voorlas, was hij het zich bewust dat de behandeling van dit punt de behandeling van de meeste andere onderwerpen beheerschen zou. Volkomen terecht. Maar dat betekent dan ook: het voorstel der dogmatische commissie zou beheerschend zijn, en beslissend, voor de heele rechtshandeling.

En nu moet ik me beheerschen om niet bitter te worden. Ik kan het maar niet verwerken, dat de Graaf het is geweest, die een gansche synode verleid heeft door het aannemen van een nieuwe formulering het recht volkomen te verkrachten.

Want hoe was de situatie? In 1942 werd de korte verklaring van 1905 in een zeer bepaalde interpretatie bindend gemaakt. Iedere ambtsdrager was gehouden, zijn arbeid in volle overeenstemming hiermee te verrichten. 1905 werd norm voor de prediking, en voor den heelen ambtelijken dienst (zie concl. Genadeverbond 1942, nr 1) en zoo ook voor het geloof van iedereen.

Norm dus voor prediking en geloof.

Toen kwamen er bezwaren. Prof. Schilder zei: aan dezen norm mag ik me niet binden; want hij is deels onjuist en deels innerlijk tegenstrijdig. Doe ik — dit voor wat de tegenstrijdigheid betreft — doe ik naar het eerste deel van deze preek-wet, dan ben ik in overtreding wat het tweede deel aangaat; preek ik in overeenstemming met het tweede deel, dan negeer ik het begin; aan een tegenstrijdigen norm kan noch mag iemand zich binden. Anderen zeiden: deze norm van prediking en geloof gaat uit boven en is in strijd met Schrift en belijdenis (o.a. Prof. Greijdanus). En omdat deze preek-wet in strijd is met de grondwet, daarom kunnen we ons daaraan niet binden. En toen zei de synode: scheurmakers, der afsnijding waardig. Het was immers de zonde waarvan het avondmaalsformulier sprak, en ook art. 80 K. O.

Nu komen achtergebleven bezwaren met een verzoek om dat vonnis te herzien; en ze brengen hun bedenkingen in tegen de preek- en geloofswet, op grond waarvan het vonnis werd geveld. En ze brengen de rechtbank onder het oog, dat die wet niet deugt. Ze voeren daarvoor hun argumenten aan.

Wat moet de rechter nu doen? Omdat er vele vonnissen zijn geveld op grond van de wet-1942, moet hij natuurlijk de bezwaren tegen die „wet“ onderzoeken. Is die „wet“ conform de grondwet? Is die „wet“ innerlijk tegenstrijdig, zoodat niemand die houden kan? Enz. Want als die wet niet deugt, dan is elk vonnis op grond van die wet onrechtvaardig.

En het is deze overweging, die me noopt, het voorstel om een nieuwe formule te bieden, verschrikkelijk te noemen. GODDELOOS!!

Ik wil dit scherpe oordeel motiveeren.

Ik spreek hier nu niet over den inhoud der nieuwe formule. De bezwaren die daartegen ontwikkeld zijn in de vrijgemaakte pers, deel ik. Ik onderschrijf ten volle het oordeel van coll. v. d. Born, dat de nieuwe formule alleen maar de taal der belijdenis spreekt doch niet den inhoud der belijdenis heeft. Dat men thans de termen der bezwaren gebruiken daarin toch den ouden synodalen inhoud legt, is een verschrikkelijk spel met woorden. En een spel met de profetische roeping der kerk. Men had de synodale leer van verbond en sacramenten nu zoo vlijmscherp moeten formuleeren, dat het na deze synode geen enkele bezwaarde, die het met die leer oneens is, nog mogelijk zou zijn, in het synodale verband achter te blijven. Men had dan een aantal leden verspeeld misschien, doch werkelijk de kerk vergaderd. En nu heeft men het den

eenvoudige onmogelijk gemaakt, er nog uit wijs te worden. Men heeft de menschen bij elkaar gehouden, doch hun de oogen toegestopt. Dit is onverantwoordelijk zoowel tegenover de „achtergebleven“ bezwaarden als tegenover de uitgeworpen vrijgemaakten.

Doch mijn hoofdbezwaar richt zich niet tegen den inhoud van de nieuwe formule, doch tegen het feit, dat men IN DEZE SITUATIE een nieuwe formule heeft voorgesteld en aanvaard.

Psychologisch kan ik me het van de Graaf begrijpen, dat hij ook na de teleurstellende ervaringen van zomer '44 bleef vasthouden aan zijn denkbeeld de zaak op te lossen door een nieuwe formule. Ik geloof ook aan de oprechtheid van zijn bedoeling om een oplossing der kwestie te bereiken. Ik geloof dat van hem en van vele anderen.

Maar het was een revisie-synode, die recht moest doen. Er waren niet maar moeilijkheden, waarin men een oplossing kon zoeken zooals kooplieden dat plegen te doen: loven en bieden, wat geven en nemen; het was ook niet een kwestie, die kon opgelost worden in den stijl van diplomaten, die confereren, die een tekst ontwerpen en wijzigen, die een tractaat dat moeilijkheden geeft vervangen door een wat andere formule. Maar het was een RECHTSGEDING. Er was een aantal vonnissen geveld op grond van een heel concrete wet met een heel concreeten tekst; en tegen die wet waren welomlijnde bezwaren ingebracht.

En nu is dit, meen ik, het abc van elke rechtspleging, ook van die in het Koninkrijk der hemelen: een rechter, die een onrechtvaardige uitspraak doet, zondigt. Een rechter, die bij de revisie die wet vervangt, zondigt honderd maal zwaarder: hij maakt daarin elke revisie onmogelijk. En voor een rechter, die in een revisie-zitting der rechtbank het voorstel tot vervanging der wet motiveert: dan behoeven we over de bezwaren tegen de oude wet niet meer te praten, we bevinden ons dan in een heel nieuwe situatie — voor zoo iemand weet ik geen woorden meer te vinden. Een rechter, een revisie-rechter nog wel, die een nieuwe situatie wil scheppen, is de verschrikkelijkste figuur die men zich kan denken WANT HIJ WERD DOOR GOD GEROEPEN DE OUDE SITUATIE OPNIEUW TE BEOORDEELEN. DOCH HIJ WEIGERT TE DOEN WAT HIJ MOET DOEN: HIJ GAAT EEN NIEUWE SITUATIE SCHEPPEN; HIJ WEIGERT DE OUDE SITUATIE TE TOETSEN AAN DE WET. HIJ MAAKT ZICH VAN ZIJN TAAK AF EN ZEGT: ALS IK EEN NIEUWE SITUATIE SCHEP, DAN BEHOEF IK OVER DE OUDE SITUATIE EN DE BEZWAREN DAARTEGEN EN HET EVENTUEELE ONRECHT DAARIN NIET MEER TE SPREKEN.

En dit nu, wat voor elken rechter met eenig rechtsgevoel absurd is, dat heeft de Graaf gedaan en straks al zijn mederechters: ze hebben een nieuwe situatie geschapen.

Ze hebben JUUST ALS RECHTERS zich losgemaakt van de oude situatie, van het oude GEDING dat God hun ter revisie toevertrouwde.

En wat ik me niet begrijpen kan, is dit, dat er letterlijk niet één der synodeleden hieraan heeft gedacht. Nog eens: ik spreek niet over bedoelingen en motieven; daarover oordeelt slechts God. Dhr. Scheps kan best gelijk hebben, als hij ergens een kopje geeft: „een hoogstaand debat en een voortreffelijke geest“. Maar er is iets anders noodig voor een synode, die bijeengekomen is ter behandeling van appèl-zaaken. En hiernaar zal dan ook de synode moeten beoordeeld worden, niet of ze met de beste bedoelingen geworfeld heeft om een weg te vinden tot hereniging, doch: of ze in de behandeling dezer rechtzaak heeft gebeeft voor „God, die het recht bemint in zijn rijksbewind“.

Ze wisten allen en waren het zich ook bewust, blijkens het rapport, dat de kwestie: al of niet een vervangingsformule, beheerschend zou zijn voor de behandeling der dogmatische kwestie. En daarmee voor de heele zaak waarvoor de synode bijeengekomen was. En dat wetende hebben ze unaniem gezegd: een nieuwe formule, een nieuwe situatie, dan zijn we ontslagen van de noodzaak om in te gaan op de bezwaren tegen de oude formule, van de noodzaak om ons te bemoeien met de oude situatie.

Op dat moment was alles verloren. Van revisie zou nu niets meer komen; men had den rechterstoel verlaten en men begon als (wat mij betreft: eerlijke) kooplieden en diplomaten een nieuwen tekst te bestudeeren, en een oplossing te zoeken.

Dit heeft de kloof onoverbrugbaar gemaakt. Want men kan niet zeggen: de nieuwe formule is alleen maar voor intern gebruik. Het is niet waar: men maakt daarmee al druk propaganda onder de vrijgemaakten, en lang niet altijd eerlijk (denk aan Kampen: zonder den kop!). Maar men was bijeen in appèlsynode: dat is de hoofdzak; het ging om rechts oefening. En zoo heeft men, met de

eerlijke bedoeling om eenheid te krijgen, niets anders gedaan dan de kloof verwijden.

Daarom moet men aan beide kanten goed begrijpen: deze nieuwe formule maakt de mogelijkheid van hereniging illusoir. Sommigen zeggen: dit lijkt wel wat. Maar ik houd vol: het lijkt op niets, zelfs al had men een formule samengesteld uit louter bijbelteksten.

Het gaat er niet om, of de nieuwe formule beter, helderder, zuiverder is dan de oude. Maar het gaat hierom: dat men de oude formule, die grondslag was van banvonnissen, vande tafel nam OP HET MOMENT, DAT MEN BEGON AAN HERZIENING DIER VONNISSEN.

Waren de bedoelingen van Pilatus kwaad, toen hij Barabbas op het tweetal plaatste met Jezus? Ik geloof: hij zocht naar een goede oplossing. Hij zag de kans schoon om Jezus te redden, en het volk tevreden te stellen. Hij dacht ook: als dit nu lukt, dan is de zaak opgelost. Dan is er een nieuwe situatie. Dan ben ik af van de oude aanklachten en van een verder verhoor. „In der minne geschikt“. Van dat oogenblik af was Pilatus echter verloren. Hij zocht de oplossing als diplomaat, op het oogenblik dat hij rechter moest zijn. Waarom vergeten we in de lijdensweken den zin voor alle recht? Hoe kwam het dat niemand meer dacht hieraan, dat een rechter slechts vrede maakt door recht te doen naar de oude wet, en dat hij als rechter verloren is op het moment dat hij een nieuwe situatie wil scheppen, omdat dan de noodzaak om in te gaan op de rechtzaak voor hem vervallen is?

Nu moet niemand zeggen: wat een aanmatiging; de vrijgemaakten doen alsof zij Jezus zijn, en de synode Pilatus. Het gaat alleen maar hierom, of de synode bij de revisie den fatalen weg van Pilatus is gegaan, eerlijk een oplossing zoekend, echter niet als rechter. Daarmede heeft ze de uitgeworpen vrijgemaakten onrecht aangedaan. En ik weet, dat ze het „in deze minste broeders“ heeft aangedaan aan Hem, die onder Pilatus geleden heeft.

Met algemeene stemmen: De Graaf, Popma, Schouten, enz., enz. Het is verbijsterend.

Verschillen we slechts in theologie, in temperament, in methode, in psyche, in kijk? We breken uiteen wegens verschil in normen!

B. HOLWERDA.

DE UTRECHTSCHEN SYNODE EN HET GEREFORMEERD KERKRECHT. (III.)

Hoe weinig de Synode van Utrecht bedoelde hereniging te zoeken blijkt hieruit, dat geen der kerkrechtelijke wandaan der vorige Synode's werd herroepen: in 15 meerendeels breedvoerige conclusie's worden ze feitelijk alle gehandhaafd, en de begane zonden voorzichtig toegegedekt.

In de eerste conclusie wordt uitgesproken, dat de Synode zich niet geroepen gevoelt, naar het algemeene beleid van haar voorgangers een omstandig onderzoek in te stellen of daarover een oordeel uit te spreken, doch zich meent te moeten beperken tot de beoordeeling van concrete, bij haar ingebrachte bezwaren tegen handelingen of besluiten der Synodes.

Dus: geen onderzoek of oordeel over het algemeene beleid. Nu, dat had beter weggelaten kunnen worden. Wie zou dat vragen? Wie zou zulk een eisch of onderzoek bij een Synode indienen? Het eerste deel van deze conclusie is volmaakt overbodig. Maar heel deze „conclusie“ is ook misplaatst. Immers, de Synode verklaart, alleen op bezwaren in te zullen gaan die bij haar zijn ingebracht tegen de voorafgaande Synoden. Nu zou men kunnen vragen: zou het niet beter en doeltreffender geweest zijn, als de Synode ook onder 't oog had gezien de bezwaren door de Kerken, onderhoudende art. 31 voorheen ingebracht tegen bepaalde besluiten der Synode van Sneek, Sneek-Utrecht en Amsterdam; beter en doeltreffender, omdat de jongste Synode toch stond in het teeken der eenheid? Wie zegt, eenheid te zoeken en zich van te voren gaat beraden, is die niet genoopt althans kennis te nemen van de oorzaken, die de eenheid verstoorden en te niet deden?

Maar nu zien we nog eens de conclusie's in.

Zij handelen over bezwaren, in eigen kring tegen de voorafgaande Synoden ingebracht.

En wat blijkt nu?

Een herhaling van de bezwaren, door de thans vrijgemaakte Kerken reeds lang geleden bekend gemaakt.

Vrijwel het geheele bekende bezwaren- en aanklachten-register keert terug.

Over het onwettig aan de orde stellen der meningsverschillen (concl. 2); over de geheime Synode-zittingen (concl. 3); over het achterhouden van rapporten (concl. 4); over het doordrijven van de afhandeling der meningsverschillen in bezettingstijd (concl. 5); over art. 30 (concl. 6); over art. 31 (concl. 7); over het „zich conformeeren“

(concl. 8) over de (concl. 2) (concl. 1) schorsing danus, Pa Dat wi gemaakte spreken nu ook zien hebb deze lijn belijdenis Practis of men n of die clusie de tegen concreet bezwaren, met bij h doet niet p l a t s De inze Doch d van 't ke We kor te werken te bedekk Dat be ceert, dat (toen men thans hee en de and door de S wettige w a. om da niet kan zaak als stellen; b. om da ter sake Synode a eener Syn aanhangig Ziezo. uit? Neen is zoo moe waar m is gemak houdende na al wat is gezegd Komt d Neen. Aan een worden or handhavin k a n w l wie? Door roepen en te onderho die met ge 1571) bept zaken, die 11) of in IV) voorv Kerkeradei hebben ku zware zake alle P; bijtjids m moet drie maanden c toegezonde tijds mag cale verga brengen, o Part. Syno oordeel, et (resp. Part. voortbreng Deze bej telkens he ze naar a Synode, di de Kerkenc gen als de en de Kerk plaats) d tief quaest stellen. Do tegen de F zoals Utre gesteld, m het volste komen bes Dat wat En nu de Daarin l het voorste zelf bij de Een haa de conclusi

rijgen, niets
kanten
e maakt de
r. Sommigen
oud vol: het
een for
t louter

ormule beter,
aar het gaat
m u l e, die
v a n d e
D A T M E N
V O N N I S S E N.
kwaad, toen
met Jezus?
oplossing. Hij
a, en het volk
s dit nu lukt,
nieuwe situ-
achten en van
eschikt". Van
verloren. Hij
a t a, op het
zijn. Waarom
zin voor alle
meer dacht
e maakt door
W e t, en dat
oment dat hij
adat dan de
aak voor hem

aanmatiging;
s zijn, en de
ur hierom, of
g van Pilatus
d, e c h t e r
le heeft ze de
angedaan. En
oeders" heeft
atus geleden

iraaf, Popma,
end.
s, in tempera-
? We breken
i!
H O L W E R D A.

EN HET
(III.)

bedoelde her-
at geen der
lge Synode's
breedvoerige
gehandhaafd,
gedekt.
esproken, dat
dt, naar het
gangsters een
daarover een
ent te moeten
crete, bij haar
gen of besluit-

r het a l g e-
elaten kunnen
zou zulk een
indienen? Het
aakt o v e r-
is ook m i s-
rklart, alleen
bij haar zijn
noden. Nu zou
eter en doel-
de ook onder
de Kerken,
ebracht tegen
neek, Sneek-
ddeltreffender,
in het teeken
oeken en zich
et genoopt al-
en, die de een-

clusie's in.
n kring tegen
t.

door de than-
leden bekend
aren- en aan-
e stellen der
r de geheime
achterhouden
óórdrijven van
in bezet-
oncl. 6); over
conformeren"

(concl. 8); over het gedwongen zwijgen (concl. 9); over de afvaardiging van bezwaarde ambtsdragers (concl. 10); over de zelfcontinuering, art. 50; (concl. 11, 12); over art. 79 (concl. 13); over schorsing en afzetting (wering) van Prof. Greijdanus, Prof. Schilder, cand. Schilder (concl. 14, 15). Dat wil dus zeggen: bezwaarden in de niet-vrijgemaakte Kerken en de thans vrijgemaakte Kerken spreken principieel één taal, trekken één lijn. Als nu ook zij, die de hiërarchie van deze Synode gezien hebben, naar hun eigen belijdenis, deze lijn maar doortrekken (art. 32 Ned. Geloofsbelijdenis: „En daarom verwerpen wij.....")

Practisch maakt het dus weinig of geen verschil, of men nu behandeld heeft de bezwaren van 1946 of die van 1942 tot 1945. Maar daarmee is conclusie 1 niet slechts o v e r b o d i g, maar heel de tegenstelling tusschen algemeen en bijzonder of concreet, de vermelding van b i j h a a r ingebrachte bezwaren, als zou dat beduidend verschil maken met b i j h a a r voorgangsters ingebrachte bezwaren, doet niet ter zake, komt hier niet van pas, is m i s p l a a t s t.

De inzet is dus niet bijster gelukkig. Doch dit geldt alleen nog maar de vaststelling van 't kerkrechtelijk agendum.

We komen nu tot de poging, de bezwaren weg te werken, dat is: de begane mislagen en zonden te bedekken.

Dat begint aanstands in conclusie 2. Ze vindt, dat de zaak der menings- of leer- geschillen (toen men ons uitwierp, waren het l e e r geschillen; thans heeft men de keus tusschen deze benaming en de andere, die het recht van uitbanning ontkent) door de Synode van Amsterdam (1936) niet op onwettige wijze aan de orde is gesteld.

a. omdat dan een meerdere vergadering het recht niet kan worden ontzegd, op eigen initiatief een zaak als de handhaving der leer aan de orde te stellen;

b. omdat bovendien de aanleiding tot het voorstel ter zake is geweest een uit de Kerken zelf bij de Synode aanhangig gemaakt voorstel en de leden eener Synode het recht hebben, op grond van een aanhangig zaak bepaalde voorstellen te doen.

Ziezoo. De Synode heeft gesproken. Is het nu uit? Neen, nu begint het pas. Een uitspraak doen is zoo moeilijk niet. Maar die uitspraak waar maken, w a a r m a k e n, daar is het wachten op. Poneeren is gemakkelijk. Maar b e w i j z e n met klare, steekhoudende argumenten. Dat mochten we verwachten, na al wat sinds lang over dit punt van onze zijde is gezegd en geschreven.

Komt daar iets van terecht?

Neen.

Aan een meerdere vergadering kan het recht niet worden ontzegd, op eigen gezag een zaak als de handhaving der leer aan de orde te stellen? Dat k a n w e l. Sterker: dat g e s c h i e d t. Door wie? Door de kerkenordening, die de Synode ge- roepen en verplicht is (zij niet in de laatste plaats) te onderhouden. Die kerkenordening, reeds de eerste, die met gemeen accoord werd aangenomen (Emden 1571) bepaalt, dat aan de roepende Kerk alle zware zaken, die in andere Kerken der provincie (Cap. III, 11) of in andere Kerken uit alle provincie's (Cap. IV) voorvallen, of die in de vergaderingen van Kerkeraden of classes of Particuliere Synoden niet hebben kunnen afgehandeld worden, of zoodanige zware zaken die de gansche Provincie (III, 11) of alle Provincieën (IV) raken, naarstig en bijtijds moeten gezonden worden? Het agendum moet drie maanden (1578, Cap. II art. 26: twee maanden of daaromtrent) aan alle Kerken worden toegezonden, „van dewelke een iegelijke Kerk bijtijds mag bedanken, en haar oordeel in de classicale vergadering (resp. Particuliere Synode) voortbrengen, opdat zij, die vanwege de classis (resp. Part. Synode) uitgezonden worden, met voorbedacht oordeel, en wat van alle Kerken van die classe (resp. Part. Synode) daarvan gevoeld wordt, mogen voortbrengen".

Deze bepaling is nooit afgeschaft, integendeel telkens herhaald en nader aangedrongen, zoodat ze naar art. 87 nog steeds van kracht is, en de Synode, die nooit boven, maar steeds onder de Kerkenordening staat (en haar alleen mag wijzen als de wensch daartoe uit de Kerken opkomt en de Kerken deze wijziging op het Synode-agendum plaatsen) dus in geen geval op eigen initiatief quaestie's, die de leer raken, aan de orde mag stellen. Doet ze dit toch, dan gaat ze rechtstreeks tegen de Kerkenordening in, dan is de zaak, niet zoals Utrecht 1936 beweert, wettig aan de orde gesteld, maar o n w e t t i g, en heeft elke Kerk het volste recht zulk een onwettig tot stand gekomen besluit naast zich neer te leggen.

Dat wat de eerste „grond" van conclusie 2 betreft. En nu de tweede grond.

Daarin beweert Utrecht, dat de aanleiding tot het voorstel ter zake is geweest een uit de Kerken zelf bij de Synode aanhangig gemaakt voorstel.

Een haastig lezer zou uit deze conclusie-grond de conclusie kunnen trekken, dat de quaestie der

meningsgeschillen dus wel uit de Kerken was opgekomen.

Maar vergis U niet.

Wanneer U de Acta van 1936 opslaat ziet U al heel spoedig, dat het in geen enkel voorstel, bij de Synode aanhangig gemaakt, liep over de menings- geschillen zelf, maar alleen over de p o l e m i e k. Het ging over den toon van hetgeen destijds in kerkelijke bladen gepubliceerd werd, en heel niet over den inhoud daarvan. Men vroeg aan de Synode: wilt U een weg zoeken, waardoor veranderd wordt de wijze, waarop men schrijft — allermint: wij hebben bezwaren tegen die en die meeningen of leerstellingen.

Dat wil dus zeggen: over de beslechting van „leer- of meningsgeschillen" hadden de Kerken niets gevraagd.

De Synode spreekt hier niet eerlijk, niet ronduit, ze is niet waar.

Is de toon de aanleiding tot den inhoud?

Is de scherpheid van een debat aanleiding tot be- handeling van de zaken, die in het geding zijn?

Is een rechter, die in een woordenwisseling tus- schen twee personen gevraagd wordt een oordeel te vellen over te scherpe of kwetsende uitdrukkin- gen, die gebezigd zijn, bevoegd om „naar aanleiding daarvan" een heel ander indicium te geven, n.l. over de vraag, wie van beide partijen gelijk heeft?

Wat zwakke zaak, die met dergelijke „argumen- ten" moet verdedigd worden.

Twee gronden voor conclusie 1.

De eerste „grond" is niet aanwezig.

De tweede „grond" is niet aanwezig.

Tweemaal nul is nog altijd nul.

P. DEDDENS.

INAUGUREELE REDE PROF. DEDDENS.

Prof. Deddens' inaugureele rede als hoogleeraar in de vacature-den Hartogh heeft in de schoone Januari-dagen van dit jaar dadelijk het mes in de wonde, het zout bij het ei, den mosterd bij den maaltijd, het medicijn bij den zieke gezet. Zonder beeldspraak: ze was een woord op tijd. Ze gaf een principieel betoog dat in de huidige deformatie van het kerkelijk leven hoog noodig was.

We kondigen dan ook de uitgave van deze thans in druk verschenen met vreugde aan. Prof. Deddens heeft het wetenschappelijk apparaat opge- borgen in de noten, die alle achtereen aan het slot zijn geplaatst. Ze storen dus de lectuur niet. En van den tekst der rede zelf mag getuigd worden, dat de spreker blijkbaar zich ten doel gesteld heeft, zoo te schrijven, dat ieder hem volgen kon; wie naar de bronnen afsteken wil, kan aan de noten zich ver- gasten. Welnu, de opzet is geslaagd.

Uit mijn hier gepubliceerde mededeelingen om- trent de Kamper week weten onze lezers reeds onderwerp en strekking van deze rede, die handelt over „De Ratificering der besluiten van meerdere vergaderingen". Het gaat over de vraag, of, als een synodaal besluit eenmaal genomen is, ipso facto alle kerken het ó ó k r e e d s in haar g e n o m e n h e b b e n, dan wel of de kerken recht en plicht hebben in een eigen, afzonderlijke, vrije daarna volgende daad die besluiten van haar afgevaardigden te beoordeelen, te toetsen, en even- tueel af te wijzen. Een afwijzing, die niet geschie- den mag, indien het beslotene niet als met Schrift en kerkorde strijdig kan worden bewezen; want in alle z o o d a n i g e gevallen, aldus heeft ieder t e v o r e n b e l o o f d, zal men zich aan de meer- derheid houden; en die belofte maakt schuld. Een afwijzing, die evenwel volgen móet indien strijd met Schrift en K.O. wél bewezen is; voor dát geval heeft men immers elkaar b e l o o f d, zulk een besluit NIET uit te voeren, want men wil in de Kerk nooit van elkander hooren, dat men niet Gode meer gehoorzaamd heeft dan den menschen. O ó k d e z e b e l o f t e m a a k t s c h u l d.

Toen destijds ondergeteekende in correspondentie met de synode der uitbanners erop wees, dat zij geen tijd had gelaten voor de ratificatie der be- sluiten, antwoordde zij daarop met een nieuwe ner- veuze ontlading van onbeheerschte drift, door alle kerken te tracteeren op verhandeling (officieus, maar op kerkkosten) nummer zooveel, waarin ge- schreven werd: ratificatie van synodebesluiten? Nooit sprake van geweest. Revolutionaire idee van dien Schilder. Het was het zooveelste stemmings- stukje tegen mijn persoon. Hoe droef, hoe erg. Berkouwer teekende: kende hij Rutgers dan heele- maal niet meer, noch de dolantie? Duursema teekende: wist hij dan niets van de vroegere kerk- rechtelijke worstelingen der theologische hooge- school, waarvan hij curator was? Waren dan waar- lijk alle remmen losgelaten?

Laat nu eens deze synodeleden, stuk voor stuk, prof. Deddens betoog lezen. Ze kunnen er allemaal bij. Laat een breede schare van onze menschen het lezen, want de kerkrechtelijke zaak wil men ginds al maar wegmoffelen, en Christus wil ze steeds weer naar voren zien komen, wij ze zijn recht raakt, en onze gehoorzaamheid. Laat men onder ons

waken en bidden, dat men niet in kerkrechtelijke verdringingsverzoeking komt. Laat men terdege beseffen, dat het brutale „kerkrecht" van de over- zijde een ketterij is, en tot ongehoorzaamheid dwingt. Het snijdt, zoals prof. Deddens — misschien in terugslag op een woord van dr V. Hepp uit het begin van zijn anti-Schildercampagne, een paar maand na diens optreden te Kampen — het snijdt in het hart der Reformatie. Of de heeren Berkouwer en zoo voort nog eens openlijk zullen terugnemen hun kwaadsprekend synodaal geschrift tegen onder- geteekende ook inzake de ratificatie-kwestie, blijve overgelaten aan Hem, die zich vertoort over alle onschendbaarverklaring van het synodaal prestige. God kijkt ook daar dwars doorheen, en vergunt geen een lid zich te verschuilen achter de m a s s a eener vergadering, die zich te goed acht voor schuld- erkenenis. Ook al liggen de fouten duidelijk aange- wezen, zoals in prof. Deddens' rede.

K. S.

GEEN CAPITULATIE, OOK NIET VOOR DE BEZWAREN.

Dat de z.g. revisie-synode niet voor de be- zwaarden zou capituleeren, kon ieder ver- wachten.

Maar voor de bezwaren?

Velen dachten: ja.

Dr H. N. Ridderbos komt nu in „Strijdend Neder- land" vertellen, dat ó ó k d e z e capitulatie uit- bleef. En verzekert nog eens uitdrukkelijk en „on- dubbelzinnig" dat de synode haar voorgangsters van 1905 en '42 „is trouw gebleven".

We zijn het dezen keer eens. En zijn blij, dat nu ook van dezen kant verzekerd werd: er kwam geen revisie! En: er is niets terugge- nomen.

K. S.

GRONINGER BRIEVEN

Amice frater.

Wij moeten nu nog wat praten over de miracu- leuze historie van het bestuur van den Nederland- schen bond van J. V. op G. G. en de befaamde Nederlandsche Jeugdgemeenschap.

Ook omdat zij de mentaliteit, die thans in de synodocratische kringen heerscht, zoo treffend belicht. En wij willen de dingen graag zien zoals zij zijn.

Als men zoo het bericht leest, dat het bonds- bestuur zich losmaakte van de N. J. G., dan zou men geneigd zijn zich over die tijding te verheugen. Te meer omdat deze „distantieering", dit retireeren, zij het slechts ten halve, het gevolg schijnt van de bezwaren, die rezen in den eigen kring.

Zoo was het met de jongste synode der afge- weken gereformeerde kerken.

Zoo staat het nu met het bedoelde bondsbestuur. Men tracht, zoals de Oosterling het pleegt te doen, „zijn gezicht te houden", wat het tegendeel is van bekeering na ernstige afdwaling.

Het blijkt mij uit een artikel in het „Gerefor- meerd Jongelingsblad" dat men nog geen afscheid heeft genomen, maar alleen waarschuwt tegen plaatselijke contacten en voorts wil trachten een verandering te verkrijgen in de structuur der N.J.G. En als dat niet gelukt, dan zou definitieve toe- treding uitgesloten zijn. Voorts wil men het nu doen voorkomen, alsof hier slechts sprake was van een losse vrijage, en nog niet van een heusche ver- loving, hoewel de ringen reeds waren gewisseld.

De aansluiting was voorloopig, wijl de bond zelf nog moest beslissen. Intusschen mag niet worden vergeten, dat het bondsbestuur zelve zijn beslissing genomen had. Het trad toe, het ver- eenigde zich met den opzet en wachtte natuurlijk op de daad. Dat spreekt van zelf. Ook heet de toetreding niet zóó vast, dat men nimmer terug kon. Ook dat behoorde toch vanzelf te spreken. In dat geval tenminste. Wij mogen thans con- stateeren, dat het bondsbestuur met den opzet mee- ging, die aanvaardde. Juist die opzet, de vaststelling van beginsel en doel, beslist. Niet de daad, die ook met een uitnemenden opzet in strijd kunnen zijn.

En nu zegt men eindelijk dit: de opzet was goed, maar wat gij, humanistische heeren, daarna deed, dat was verkeerd, in strijd met den opzet.

Wat moeten die humanistische heeren daarvan zeggen?

Ik heb iemand gekend, die, als hem iets dergelijks overkwam, zijn verontwaardiging dermate be- heerschte, dat hij alleen zei: dat is toch niet elegant.

Want deze heeren zijn waarlijk niet veranderd. En het bondsbestuur retireert niet, omdat zij ver- anderden, maar omdat er verzet kwam tegen heel den o p z e t.